

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ

Для сучасного підприємства одним з важливих питань у веденні бізнесу є облік та контроль дебіторської заборгованості. Для бізнесу України ця проблема є особливо важливою, оскільки в умовах кризи необхідно з належною уважністю ставитись до виконання зобов'язань клієнтів, замовників, покупців – необхідно вміти об'єктивно оцінити не тільки наявну оперативну інформацію що стосується отримання майбутніх економічних вигід, а також і ризики, що виникають коли у підприємства є в наявності такий тип активу. Неefективне управління дебіторською заборгованістю може бути причиною нестачі грошових коштів у компанії, що в своє чергу приводить до невиконання нею своїх зобов'язань перед постачальниками, підрядниками, співробітниками та державою, і що найбільш важливо – надає потужного удару по іміджу та авторитету компанії як надійного партнера та працедавця.

Аналіз статистичних даних щодо динаміки дебіторської заборгованості на підприємствах України за 2015-2019 рр. (рис. 1) показав, що обсяги такої заборгованості щороку збільшуються. Так в 2015 році її розмір сягав 2517,2 млрд. грн., а в 2019 році він значно збільшився і досяг 4229,64 млрд. грн., що впливає на погіршення фінансового стану підприємств, їх платоспроможність та ліквідність.

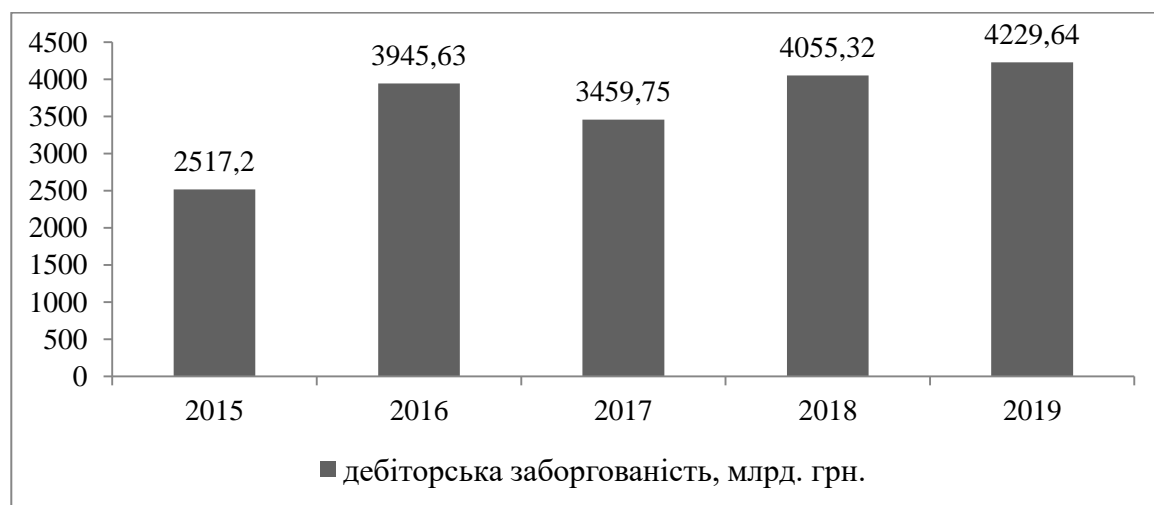

Рис. 1. Динаміка дебіторської заборгованості підприємств України
Джерело: складено автором за даними [1]

Такий стан спричинено впливом як зовнішніх факторів: економічним станом країни, ростом рівня інфляції, нестабільністю курсу національної валюти, змінами податкового законодавства; так і внутрішніх: обсягами реалізації продукції та її конкурентоспроможністю, особливостями маркетингової політики підприємств, обліково-аналітичним забезпеченням дебіторської заборгованості.

У процесі здійснення різноманітних виробничих та комерційних операцій у підприємства може виникати дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями продукції, персоналом, власниками, бюджетом та позабюджетними фондами тощо. Але господарська практика свідчить, що на розрахунки з покупцями за відвантажену продукцію (виконані роботи і послуги) припадає більш як 80 % загального обсягу

дебіторської заборгованості підприємств, що робить її основним об'єктом фінансового обліку, аналізу, контролю та управління [2, с. 99].

Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською заборгованістю. Вирішення багатьох проблемних питань дозволить значно вдосконалити організацію та методику обліку розрахунків з дебіторами. При визначенні та класифікації дебіторської заборгованості в зарубіжній та українській практиці не існує явних розбіжностей. Як за кордоном, так і у національному обліку, під дебіторською заборгованістю компанії розуміють зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, наприклад, по виплаті грошових коштів за реалізовані товари, продукцію, виконані роботи чи надані послуги [2, с. 99].

За результатами дослідження практики обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах, до основних проблем слід віднести такі як проблематику оцінки дебіторської заборгованості; формування резерву сумнівних боргів, відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку.

Досить проблемним питанням щодо обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Проблема оцінки дебіторської заборгованості здебільшого виникає на дату складання балансу. Оцінка дебіторської заборгованості у фінансових звітах залежить від ступеня визначеності її погашення. Основна проблема, що виникає при вилученні безнадійної дебіторської заборгованості, пов'язана з визначенням моменту часу, коли потрібно здійснювати її списання на відповідні витрати [3, с.66].

Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською заборгованістю. Одним із основних і досить поширених недоліків організації обліку розрахунків з дебіторами та управління дебіторською заборгованістю ряду суб'єктів підприємництва є те, що у підприємстві не формується резерв сумнівних боргів, тоді як П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [4] передбачено, що дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відображається в балансі за чистою реалізаційною вартістю, яка розраховується як різниця первісної вартості дебіторської заборгованості та суми резерву сумнівних боргів. Отже, достовірне формування резерву сумнівних боргів впливатиме на достовірність формування дебіторської заборгованості у фінансовій звітності підприємства. Облік дебіторської заборгованості не завжди ведеться за термінами виникнення та термінами погашення (групами прострочення), що ускладнює контроль за погашенням дебіторської заборгованості, достовірністю розрахунку резерву сумнівних боргів.

За умови застосування міжнародних стандартів облік дебіторської заборгованості регулюється IFRS 9 «Фінансові інструменти», який вступив в дію з першого січня 2018 р. на зміну IAS 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [5]. Основною відмінністю методу визнання фінансових активів при застосуванні нового стандарту є те, що ним передбачається нова модель відображення передбачуваних збитків, а не тих, що вже були понесені. Стандарт вимагає аби компанії відображали збитки одразу при визнанні фінансових активів а також регулярно переглядали створений резерв під збитки.

Для дебіторської заборгованості важливо також слідкувати за ситуацією на ринку товарів та послуг основних дебіторів – погіршення попиту на даному ринку напряму може вплинути на величину кредитного ризику. В загальному розрахунок резерву очікуваних кредитних збитків має такий вигляд: очікувані кредитні збитки дорівнюють обсягу заборгованості на звітну дату помноженої на ймовірність настання дефолту та на очікуваний рівень втрат внаслідок настання дефолту. Для довгострокової заборгованості також застосовується коефіцієнт дисконтування. Якщо заборгованість короткострокова і за період існування активу не очікується його суттєве знецінення внаслідок інфляції, то вплив коефіцієнта дисконтування буде незначним, і для спрощення розрахунків його можна не застосовувати.

Що стосується відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку розрахунків із контрагентами, то на підприємствах не завжди для розрахунків з постачальниками і

покупцями використовуються авансові субрахунки, а саме 371 «Розрахунки за виданими авансами» та 681 «Розрахунки за отриманими авансами», що при складанні фінансової звітності може спотворювати відповідні статті, а саме форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» балансу, при формування звітності.

Також однією з проблем є облікові реєстри. Вони не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в повному обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами зокрема і заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи суб'єктів господарювання, складання рекомендацій щодо її попередження. Нормативно рекомендована форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості не враховує специфіки даного активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання. А рекомендовані для використання облікові реєстри не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення даних. Це зумовлює неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в обсязі і вигляді, достатньому та потрібному для управління та проведення аналізу розрахунків з дебіторами, зокрема, аналізу заборгованості в цілому з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи, складання рекомендацій щодо її попередження тощо. Отже, потребує додаткової розробки та удосконалення нормативне забезпечення та організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. Деякі підприємства знаходять вирішення даної проблеми, використовуючи можливості програмних продуктів призначених для обліку. Наприклад, шляхом розробки звіту в конфігурації 1С, який відображає дебіторську заборгованість, згруповану за термінами прострочки, за терміном погашення, за строками відстрочки. Проте розробка та впровадження додаткових звітів та налаштувань потребує залучення додаткових ресурсів, програмного забезпечення, людських ресурсів, тому не всі підприємства можуть дозволити собі додаткові витрати і не для всіх підприємств вони будуть виправданими.

Отже, саме комплексний підхід до вирішення проблем обліку дебіторської заборгованості забезпечить належне формування показників фінансової звітності, а також дасть можливість оперативно і в повному обсязі отримувати необхідну обліково-економічну інформацію щодо формування дебіторської заборгованості та її своєчасного погашення з метою управління фінансовими ресурсами підприємства.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт державної служби статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.04.2021).
2. Сколотій Л.О. Удосконалення організації бухгалтерського обліку та управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”*. 2018. № 3. С. 97-106.
3. Гуцаленко Л.В. Мельник А.О. Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/4.pdf (дата звернення 20.04.2021).
4. Оляднічук Н. В., Концеба С. М., Підлубна О. Д. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2019. № 3 (42). С. 64-68.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. №237. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 20.04.2021).
6. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.(дата звернення 20.04.2021).